

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ ТА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

ДК 373.5.016:821.161.2.09]:004

*МАРІЯ ГУДЗ, асистент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна
ORCID ID 0009-0004-5597-5590
mgub0711@ukr.net*

ВІД МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДО МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

MARIA HUDZ, assistant professor of the Department of Ukrainian and Foreign Literatures and Teaching Methods, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk, Ukraine

FROM MEDIA LITERACY TO MEDIA COMPETENCE OF STUDENTS IN UKRAINIAN LITERATURE LESSONS

У статті розглянуто формування медіаграмотності учнів на уроках української літератури у 5 класах як основу для медіакомпетентності. Акцентовано увагу на низці досліджень впровадження медіаосвіти загалом та у мовно-літературній галузі зокрема. Услід за науковцями (О. Глазовою, Н. Гоголь, Н. Грицак, Н. Лапушкіною, О. Пометун, О. Слижук, О. Шуневич) розкрито значення поняття "медіаграмотність на уроках української літератури". Обґрунтовано потребу діагностики для виявлення медіанавичок у школярів перед початком освітнього процесу. Описано результати анкетування у 5 класах Тернопільського ліцею № 21 для виявлення первинного набору умінь та навичок. Проаналізовано анкету, її структуру, типи запитань (організаційно-ціннісні, емоційні, діяльнісно-творчі), варіанти відповідей. Наголошено на потребі створення методики формування медіаграмотності учнів на уроках української літератури. Доведено, що

результати дослідження є основою для створення методичної моделі розвитку медіаграмотності у закладах середньої освіти, а уроки української літератури мають великий потенціал у впровадженні медіаосвіти та формуванні медіакомпетентної особистості.

Ключові слова: медіакомпетентність, медіаграмотність, навчання, методика формування медіаграмотності, методи, творчі завдання, учень, читач.

Summary. The article examines the formation of media literacy of students in the lessons of Ukrainian literature in 5th grade as a basis for media competence. Attention is focused on a number of studies on the implementation of media education in general and in the linguistic and literary field in particular. Following scientists (O. Glazova, N. Gogol, N. Hrytsak, N. Lapushkina, O. Pometun, O. Slyzhuk, O. Shunevych), the meaning of the concept of "media literacy in Ukrainian literature lessons" was revealed. The need for diagnosis before the

beginning of the educational process to identify media skills in schoolchildren is substantiated. The results of the survey in 5 classes of Ternopil Lyceum No. 21 to identify the primary set of abilities and skills are described. The questionnaire, its structure, types of questions (organizational-value, emotional, activity-creative), answer options were analyzed. The need to create a methodology for the formation of students' media literacy in the lessons of Ukrainian literature is emphasized. It is proved that the results of the study are the basis for creating a methodical model for the development of media literacy in secondary education institutions, and the lessons of Ukrainian literature have great potential in the implementation of media education and the formation of a media-competent personality.

Key words: media education; media competence; media literacy; media skills; the method of formation of media literacy; Ukrainian literature lesson; student; reader

Meta: розкрити формування ме-

діаграмотності учнів як основу для медіакомпетентності учнів на уроках української літератури у 5 класах.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Освітньо-виховний процес сьогодні виконує чи не найголовнішу роль у становленні особистості, зважаючи на стрімкий динамічний розвиток суспільства, його глобальну цифровізацію, автоматизацію та технологізацію. Повномасштабне вторгнення ворога на територію нашої держави кардинально вплинуло на сферу освіти: відбулись вагомі зміни і за формою, і за змістом. Свідомість сучасних дітей знаходиться під безпосереднім впливом різних джерел інформації, які часто застосовують маніпуляцію. Відтак, говоримо про необхідні навички, які допоможуть учням протистояти пропаганді. Крім цього учням необхідні уміння співпрацювати у соціумі, бути гнучким до різних ситуацій, керувати своїм часом, постійно розвиватись та вдосконалюватись, творчо мислити, висувати нові ідеї, мати емпатію, контролювати емоції, грамотно використовувати інформацію тощо. Так, з усіх вище перелічених однією із найнеобхідніших вважаємо останню, оскільки погоджуємось з думкою Л. А. Ороховської, що "людство зараз має можливість інтегруватись у медіапростір, який формується під впливом інформаційного суспільства" (Ороховська, 2019). Відтак, з'являється необхідність підвищення рівня медіакультури шляхом впровадження медіаосвіти на загальнодержавному рівні, а основними категоріями в освітньо-виховному процесі стають медіаграмотність та медіакомпетентність, відповідно вивчення методики їх формування сьогодні залишається актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій.

Про особливості інформаційного простору говорять учені О. Алексеева, Д. Бакінгем, Ж. Гоне, М. Грінченко, Дж. Лалл, М. Маклюен, Т. Пушкарьова, О. Радзівська, Ю. Рамський, С. Савченко, Л. Селлерс, С. Семчук та інші. Впровадження медіаосвіти як складової загальної підготовки молоді до функціонування у сучасному суспільстві досліджують Е. Бондарен-

ко, О. Боришполець, О. Волошенко, О. Коневщинська, А. Литвин, Г. Онкович, В. Різун та інші. Зокрема, про формування медіаграмотної та медіакомпетентної особистості в освітньому середовищі пишуть О. Волошенко, Н. Грицак, О. Ісаєва, Г. Островська, Л. Петрик, Н. Приходькіна, В. Різун, О. Слижук, О. Шуневич, Т. Яценко та інші.

Аналіз наукових праць дозволяє стверджувати, що варто відрізнити поняття "медіаграмотність" і "медіакомпетентність", оскільки є різні погляди учених на тлумачення цих понять. Беручи до уваги твердження Г. Онкович (Онкович, 2008) та Н. Приходькіної (Приходькіна, 2020), вважаємо, що "медіакомпетентність" – це ширший термін, який охоплює ґрунтовні знання та навички, що є основою для медіакультури особистості. Водночас, маємо зауважити, що медіакомпетентність досягається через розвиток медіаграмотності, формування якої відбувається під час впровадження медіаосвіти.

Як сукупність навичок та умінь медіаграмотність розуміють О. Баришполець, Л. Гриневич, Н. Грицак, М. Коротатник, І. Кузьма, Л. Найдьонова, Л. Петрик, О. Сахневич та інші. Так, В. Іванов та О. Шкоба стверджують, що "медіаграмотність – це набуті під час навчання навички аналізу та оцінки медіа" (Іванов, Шкоба, 2012). Слушним вважаємо твердження О. Сахневич про те, що "медіаграмотність починає формуватись у закладах середньої освіти, а медіакомпетентність – у вищих навчальних закладах" (Сахневич, 2023). Відтак, актуальним є дослідження формування медіаграмотності у середніх класах. Методологія проведеного дослідження передбачала використання загальнонаукових методів: синтезу, аналізу, порівняння та методів описання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування медіаграмотності учнів 5 класів під час впровадження медіаосвіти на уроках – складний процес, який проходить паралельно до освітньо-виховного, а тому потребує ґрунтовної підготовки усіх його учасників. Розуміємо, що кожна галузь наук матиме індивідуальні особливості, які пов'язані зі змістом

освітніх програм, але нашу увагу привертає мовно-літературна. Так, виникає потреба дати визначення понять "медіаграмотність на уроках української літератури".

Аналіз науково-методичних праць О. Глазової, Н. Гоголь, Н. Грицак, Н. Лапушкіної, О. Кучерук, О. Лілік, Р. Падалки, О. Пометун, О. Слижук, О. Шуневич дає змогу говорити, що "медіаграмотність на уроках української літератури" – це процес розвитку навичок сприйняття медіатекстів, креативних та практичних навичок на матеріалах медіа, розвитку мислення (критичного, інтуїтивного, логічного і т. д.), створення медіатекстів, ефективної комунікації з однопілітками й не тільки.

Отже, медіаграмотний учень повинен бути всебічно розвиненим та наділеним низкою медіанавичок, що сприятиме комфортній соціалізації в сучасному суспільстві.

Недостатнє вивчення проблеми формування медіаграмотності в методиці навчання української літератури, відсутність цілісної моделі ефективного впровадження медіаосвіти актуалізують мету констатувального опитування – виявлення медіанавичок в учнів, проведення якого, на нашу думку, буде доречним перед початком освітньо-виховного процесу. Ми переконані, що отримані результати є опорою для формування методичної моделі розвитку медіаграмотності та медіакомпетентності на уроках української літератури у закладах середньої освіти.

Так, нами було розроблено анкету для виявлення особливостей сприймання та розуміння інформації, визначення рівня умінь школярів аналізувати отриманий матеріал, з'ясувати труднощі, які виникають в учнів під час впровадження медіаосвіти на уроках української літератури. Опитування проведено у 2022 році у 5 класах Тернопільського ліцею № 21 – спеціалізованої мистецької школи імені Ігоря Грети. Участь взяли 55 респондентів/респонденток.

Анкета складається із тридцяти запитань, які ми умовно поділили на такі групи: організаційно-ціннісні, емоційні та діяльнісно-творчі.

Організаційно-ціннісні запитання

дають змогу визначити тенденцію до використання педагогами медіапродуктів та медіазасобів на уроках української літератури та їх вплив на мотивацію п'ятикласників і якість засвоєння нового матеріалу ними. Результати опитування засвідчили, що на уроках української літератури 97% учителів регулярно використовують у своїй роботі презентації, картинки, відеоролики, відеоекскурсії, фотографії письменників, пам'ятників, скульптур тощо. І це зацікавлює на уроці української літератури 95% опитаних учнів.

Питання емоційної групи мали на меті зрозуміти наявність позитивних/негативних емоцій під час виконання медіазавдань чи іншого виду діяльності на уроках української літератури. Відповіді, які ми отримали, показують, що 97% опитаних учнів позитивно сприймають такі завдання і з радістю їх виконують (створення презентації, відео тощо). Для 87% важливо отримати похвалу за від (батьків – 47%, друзів/однокласників – 25%, вчителів – 15%).

Третя група – діяльнісно-творчі запитання, саме завдяки їм ми можемо визначити практичні вміння та навички учнів, зокрема сприйняття інформації, визначення правдивості джерел інформації, інтерпретація, розробки та втілення ідей до різних запитів тощо. Так, ця група містить такі запитання: питання про роботу з текстом (розуміння/нерозуміння текстів, які доводиться опрацювати; визначення головного/другорядного; навичка аналізу та формування власної думки, можливості її висловлення, підбору аргументів), питання, які визначають вміння критично мислити, питання, які стосуються творчої роботи тощо. Опрацювавши дані анкет, можемо зробити висновок, що завдання з української літератури є зрозумілими для 64% опитаних. При роботі з текстом бажання висловити свою думку виникає у 65% учнів. Однак лише 30% вважають, що дуже добре вміють визначати головне та другорядне у тексті, а 25% респондентів – не зовсім вміють, для 24% важливим є текст, з яким працювати, але увагу привертає те, що 21% п'ятикласників вважають, що не ма-

ють такого уміння. Що стосується визначення ідеї, жанру і стилю, то результати дещо інші. Так, з легкістю виконують такі завдання лише 12% п'ятикласників, із певними труднощами – 43%, важко вдається – 45%. Про осмислення взаємозв'язків, які діти бачать між освітнім процесом та подіями в Україні, аспектами особистого життя тощо, стверджує те, що 72% здобувачів освіти використовують у своїх творчих завданнях (творах, есе, віршах, оповіданнях тощо) використовують матеріали про сучасні явища, ще 12% – інколи, 16% – ніколи. Треба зауважити, що і дослідницько-пошукові завдання сьогодні викликають особливу зацікавленість учнів, оскільки 78% опитаних подобається така робота.

Ще однією важливим вмінням медіаграмотної людини є перевірка інформації на достовірність. Результати опитування п'ятикласників такі: 15% – перевіряють, 14% – перевіряють час від часу, 71% – жодним чином не вдаються до визначення правдивості почутої інформації.

Ми не могли оминати вміння використовувати різні ресурси, медійні платформи та інструменти, оскільки це сприяє розвитку особистості у всіх сферах життя. Так, 34% респондентів користуються додатковими джерелами інформації, 11% – користуються за певних умов, 55% – дали заперечну відповідь.

Під час діагностики застосовано різні методи дослідження як спостереження за навчальним процесом, бесіда з педагогами й учнями та анкетування учнів. Анонімність та включення в анкети конкретних запитань сприяли відвертості респондентів і забезпечили об'єктивність дослідження.

Результати проведеної діагностики свідчать про те, що під час проведення уроків української літератури у Тернопільському ліцеї № 21 учителі української літератури застосовують різні медіазасоби та медіатехнології, інтерактивні методи, прийоми тощо для впровадження медіаосвіти у 5 класах. Однак, зважаючи на результати анкетування, у яких великий відсоток заперечних відповідей стосовно мотивації до навчання, навичок роботи з текстом, пошукової

роботи, навичок користування різними джерелами інформації, створення власних медіапродуктів, бажання перевіряти матеріал на достовірність тощо, мусимо зауважити, що потрібне детальніше вивчення рівня медіаграмотності респондентів. Ми переконані, що актуальним буде розробка та впровадження методики формування медіаграмотності у 5-х класах

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування медіаграмотності учнів в умовах інформаційного суспільства є важливим завданням сьогоденної освітньої сфери, а тому розглядаємо її як основний ґрунт для подальшого розвитку медіакомпетентності. Сучасному учню потрібні медіанавички, які дають змогу правильно та безпечно працювати з інформацією, різними її джерелами, створювати власний продукт та взаємодіяти у соціумі. Уроки української літератури мають великий потенціал для впровадження медіаосвіти, а відповідно для формування медіаграмотної особистості у середній ланці та формування медіакомпетентності учнів на уроках української літератури в старшій школі. У своїй статті ми виявили первинний набір навичок та умінь, які б мали, на наш погляд, бути у п'ятикласників розвиненими. Результати опитування дають можливість стверджувати про потребу створення методики формування медіаграмотності на уроках української літератури.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на виявлення рівнів медіакомпетентності учнів у старших класах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Грицак, Н., Гудз, М. (2024). Формування медіаграмотності учнів на уроках української літератури у 6-му класі. *Studia methodologica*, 57, 279–287. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1222.2024-57-29>

Іванов, В. В., Шкоба, О. Я. (2012). Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів. *Інформаційне суспільство*, 16, 41–52.

Коропатник, М. М. (2016). Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення.

Сіверянський літопис, 3, 159–174.

Литвин, А. (2009). Завдання медіа-освіти в контексті підвищення якості професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 4, 9–21

Матвійчук, М. М. (2014). Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ. 319 с.

Онкович, Г. В. (2008). Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. *Вища освіта України*, 3, 130–137.

Ороховська, Л. А. (2019). Техногенна медіареальність як компонент системи медіакультури соціальності. *Вісник НАУ*, 1 (29), 121–125.

Петрик, Л. (2021). Медіадидактичний супровід іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Освітологічний дискурс*, 1 (32), 112–128. URL https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35387/1/Petryk%20L.V._MSIPMYPH.pdf

Пометун, О. І. (2020). Розвиток критичного мислення і медіаграмотності учнів: потенціал і проблеми. *Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського*. Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. Візаві. Умань. С. 105–109.

Приходькіна, Н. О. (2020). Медіаосвіта учнів у шкільництві англomовних країн. Монографія. Київ – Тернопіль: Крок, 412 с.

Сахневич, І. А. (2023). Використання сучасних медіаосвітніх технологій у підготовці студентів спеціальності "Філологія. Перекладознавство та філологічний дискурс". *Перекладознавство та філологічний дискурс: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (16 березня 2023 р)*. Івано-Франківськ. 142 с.

Серебрянська, І. М. (2018). Медіаосвіта: семантична специфіка терміна в ціннісній системі координат інформаційного суспільства. *Філологічні трактати*, 10 (3), 69–76. DOI: [https://doi.org/10.21272/Ftrk.2018.10\(3\)-11](https://doi.org/10.21272/Ftrk.2018.10(3)-11)

REFERENCES

Ghrycak, N., Ghudz, M. (2024). Formuvannja mediagramotnosti uchniv na urokakh ukrajinskoji literatury u 6-mu klasi (Formation of media literacy of students in the lessons of Ukrainian literature in the 6th gradepe). *Studia methodologica*, 57, 279–287. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1222.2024-57-29> [in Ukrainian].

Ivanov, V. V., Shkoba, O. Ja. (2012). Mediaosvita ta mediagramotnistj: vyznachennja terminiv. *Informacijne suspiljstvo (Media education and media literacy: definition of terms)*, 16, 41–52 [in Ukrainian].

Koropatnyk, M. M. (2016). Mediaosvita v Ukraini: istoriia i sohodennia (Media education in Ukraine: history and trends). *Siverianskyi litopys*, 3, 159–174 [in Ukrainian].

Lytvyn, A. V. (2009). Zavdannia media-osvity v konteksti pidvyshchennia yakosti profesiinoi pidhotovky (Tasks of media education in the context of improving the quality of professional training). *Pedahohika i psykhohohiia profesiinoi osvity*, 4, 9–21 [in Ukrainian].

Matvijchuk, M. M. (2014). Formuvannja mediagramotnosti majbutnikh socialjnykh pedaghoghiv u procesi fakhovoji pidghotovky: dys. ... kand. ped. nauk. National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Kyiv, 319 [in Ukrainian].

Onkovich, H. V. (2008). Mediaosvita yak intelektualno-komunikativna merezha (Media education as an intellectual and communicative network). *Vyshcha osvita Ukrainy*, 3, 130–137 [in Ukrainian].

Orokhovsjka, L. A. (2019). Tekhnoghenna mediarealjnistj jak komponent systemy mediakultury socialjnosti (Technogenic media reality as a component of the social media culture system.). *Visnyk NAU. Serija: Filosofija. Kuljturologhija*, 1 (29), 121–125 [in Ukrainian].

Petryk, L. (2021). Mediadydaktychni

suprovid inshomovnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoji shkoly. *Osvitohichnyi dyskurs*, 1/32, 112–128. URL https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35387/1/Petryk%20L.V._MSIPMYPH.pdf [in Ukrainian].

Pometun, O. I. (2020). Rozvytok krytychnoho myslennia i mediahramotnosti uchniv: potentsial i problemy. *Visnyk Polsko-ukrainskoji naukovo-doslidnoi laboratorii dydaktyky imeni Ya. A. Komenskoho. Aktualni problemy suchasnoi psykhodydaktyky: filosofski, psykhohohichni ta pedahohichni aspekty: materialy 4 Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Vizavi, Uman*, 105–109 [in Ukrainian].

Prykhodkina, N. O. (2020). Mediaosvita uchniv u shkilyntstvi anhlo-movnykh krain: monohrafiia (Media education of students in schools in English-speaking countries: monograph). Kyiv; Ternopil: Krok [in Ukrainian].

Sakhnevych, I. A. (2023). Vykorystannja suchasnykh mediaosvitnykh tekhnologhij u pidghotovci studentiv specialjnosti "Filologhija. Perekladoznavstvo ta filologhichnyj dyskurs" (The use of modern media-educational technologies in the training of students majoring "Philology. Translation Studies and Philological Discourse"). *Perekladoznavstvo ta filologhichnyj dyskurs: materialy vseukrajinskoji naukovo-praktychnoji konferenciji (16 bereznja 2023 r)*. Ivano-Frankivsk, 142 [in Ukrainian].

Serebrianska, I. M. (2018). Mediaosvita: semantychna spetsyfika termina v tsinnisnij systemi koordynat informatsiinoho suspilstva. (Media education: semantic specificity of the term in the value system of information society coordinates). *Filohohichni traktaty*, 10/3, 69–76. DOI: [https://doi.org/10.21272/Ftrk.2018.10\(3\)-11](https://doi.org/10.21272/Ftrk.2018.10(3)-11) [in Ukrainian].

Стаття надійшла 23.10.2024 р.

